

ИСКЉУЧЕЊЕ Др ВУКАШИНА МАРКОВИЋА ИЗ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ГРУПЕ РКП(б)

Др В. Марковић припада најужој групи најистакнутијих Југословена учесника октобарске револуције и грађанског рата у двадесетих година овог века фанатично веровали у избијање светске револуције и у том смислу одушевљено радили. Можемо Русији 1917—1921. године. Он је један од оних комуниста који су слободно рећи да је Марковић био занесени присталица и пропагатор комунизма, и као такав био је познат својим истомишљеницима у Совјетској Русији и Југославији, а и југословенској полицији.

О животу и делатности Марковића (до 1925) опширнији рад написао је др Димо Вујовић,¹ а у склопу својих радова писали су и др Богумил Храбак и И. Д. Очак.²

Вукашин Марковић родио се 12. августа (ст. к.) 1874. у селу Стијена у Црној Гори. Школовао се у Пиперима, Подгорици и Јагодини (Светозарево), где је завршио два разреда гимназије, а наставио у Харкову, где је завршио богословију, медицину и ветерину.

У Јагодини, у гимназији вероватно, упознао се са социјалистичким идејама В. Пелагића, а шира и потпунија знања стекао је у Харкову, где је, посопственој изјави, постао члан РСДРП 1903. године. У револуцији 1905. учествовао је у борбама у Харкову.

Већ првих дана узима активног учешћа у октобарској револуцији. Агитује међу ратним заробљеницима за бољшевикуе, формира међународне одреде Црвене гарде, непосредно учествује у борбама у Москви и, у августу 1918, на тзв. чешком фронту у Казану.

Као убеђени бољшевик ради на формирању Југословенске комунистичке групе при РКП(б) у пролеће 1918. године у Москви, чији је постао и први председник.

¹ Др Димитрије Димо Вујовић, *Учешће Вукашина Марковића у октобарској револуцији и њени одједи у Црној Гори. Прилози за историју социјализма* 5, Београд 1968.

² Др Богумил Храбак, *Долазак организованих повратника из Совјетске Русије у Југославију 1918—1919. год. Зборник Хисторијског института Славоније IV*, Сл. Брод, 1966; *Исти, Комунистичка партија (бољшевика) Срба, Хрвата и Словенаца. ЈИЧ*, 1—2, 1969. и др.; И. Д. Очак, *Југославјанске интернационалистке у борбе за победу советской власти в России (1917—1912 годы)*. Москва, 1966. и др.

Искључење др В. Марковића из Југословенске групе при РКП(б) занимљиво је питање не само за биографе. Јер, по неким мишљењима, јабука раздора или питање које је условило искључење било је у спремности или неспремности југословенских комуниста да у рану јесен 1918. крену у домовину на револуционарни рад, што је Марковић ватрено заступао. Одмах ваља рећи да је Марковић искључен управо 5. новембра 1918. на ванредној конференцији Југословенске групе, на којој је основана КП(б) СХС и на којој је донијета одлука о пребацивању револуционарног рада у домовину. Поставља се дакле, питање узрока његовог искључења; да ли је он програмске, принципијелне природе, или је у питању лични прекршај и сл.

На основу досада делимично познате архивске грађе, ми ћемо реконструисати сукоб В. Марковића са члановима Југословенске групе и на тај начин доћи до бар приближне истине о узроцима искључења. Али пре тога нужно је изнети мишљења која нам о томе пружа више него скромна литература.

По мишљењу др Димитрија — Дима Вујовића, сукоб В. Марковића са члановима „Југословенске групе пре свега може постојати у темпераменту Марковићевом и нетактичном његовом односу, као старога и искусног револуционара, према млађим друговима који су га окруживали. Али тај узрок може бити и у неспремности тих другова да следе неке радикалније Марковићеве захтеве, пре свега став у вези са одласком на револуционарни рад у Југославији и став у вези са националним питањем. Марковић се стално залагао да револуционарни кадрови иду што пре на Балкан, ради организовања револуције. У вези с тим он је Лазара Вукичевића оптуживао да је одступио од закључака састанка од 3. октобра о одласку на Балкан и да међу осталим друговима агитије да још нису теоретски и практично спремни за такву акцију, па да због тога треба још да остану да уче у Русији.“³

Ваља одмах рећи да је тражење узрока сукоба у Марковићевом личном понашању и односу према осталим члановима Групе, по нашем мишљењу, има понајвише места, а да је питање одласка на Балкан у циљу покретања револуције као узрок тога сукоба теже прихватљиво.

Др Богумил Храбак објашњава сукоб на следећи начин: „Трећег октобра на састанку московских комуниста донесена је резолуција о спремности комуниста у Москви да пођу на Балкан и дижу револуцију. За тај задатак, и то у вези са слањем агитатора у отаџбину, требало је организовати Југословенску групу РКП(б). Због тога је истог дана сазван и састанак Југословенске групе на коме је изабрана комисија од 7 чланова да предложи реорганизацију Групе. Чланови комисије састали су се сутрадан (4. IX) без В. Марковића, те су се огласили за нови Централни коми-

³ Исто, 501. Углавном овакво мишљење изнео је још И. Д. Очак (н. д., 99, 112).

тет Групе и поделили међу собом функције. На чело Комитета дошао је Војвођанин Лазар Вукичевић представник једног вишенационалног курса међу тадашњим московским комунистима Југословенима. Он је супротно резолуцији од 3. октобра, почео да придобија људе за своју платформу, говорећи да су комунисти Јужни Словени дужни да још уче у Русији и да је још рано да пођу у родни крај, јер да још нису припремљени ни теоријски ни у погледу руковођења прастичним пословима ни организацијом. В. Марковић је овакав став оквалификовао као мењшевички а његове протагонисте напао као људе који воле комодитет. Кад су чланови самозвано проглашеног Комитета 5. октобра затражили печат Групе и остало, дошло је до сукоба са В. Марковићем. Да се сукоб изглади сазван је састанак новог Комитета и В. Марковића 6. октобра. Чланови новог Комитета изјавили су да је Марковићев предлог Свердлогу о слању људи у отаџбину неприхватљив, јер да је предложио да оду најбољи чланови Групе да би на њихова места довео српске и бугарске официре који су се налазили у Русији.⁴

По мишљењу др Б. Храбака, „обарање Вукашина Марковића, старог члана бољшевичке партије и човека великог поверења код највиших совјетских руководилаца, са руководећег места југословенских комуниста представља наставак сукобљавања двеју оријентација међу организованим Југословенима у Москви, једне вишенационалне и једне стриктно интернационалистичке.“⁵

Мишљење др Д. Вујовића и др Б. Храбака истоветна су у оном делу где узрок сукоба сагледавају у питању одлажења на Балкан у циљу покретања револуције, а као главни Марковићев противник и код једног и код другог јавља се Лазар Вукичевић. Што је ово овако — лако је објаснити и један и други користили су исти документ, који им је, и поред осталих, ипак најважнија подлога. Тај документ је писмо В. Марковића Федерацији иностраних комунистичких група бр. 18 од 15. октобра 1918, а то је пре свега *Марковићево гледање и тумачење сопственог сукоба са члановима Југословенске групе.*

Ми не можемо да се не запитамо како је тако лако и једноставно, читајући цитиране текстове, дошло до обарања В. Марковића, „човека великог поверења код највиших совјетских руководилаца“, који је представљао „наглашену интернационалистичку линију у редовима Југословена комуниста у Москви“

По свему судећи, сукоб В. Марковића и Групе почео је 19. септембра 1918. на седници Одбора (Комитета) Групе. Присутни су оптужили Петра Смилова (Бугарин), руководиоца финансијског одсека Групе, да је утајио неки реквирирани новац. У одбрану Смилова устао је В. Марковић и, вероватно после препирке, рекао да неће бити вођа Југословенске групе ако се не изабере

⁴ Др Б. Храбак, Комунистичка партија (бољшевика) Срба, Хрвата и Словенаца. *ЈИЧ*, 1—2, 1969, 9. (Даље: КП(б) СХС).

⁵ Исто, 10.

нови Комитет. А затим је, напуштајући седницу, изјавио да ће свим силама радити против Групе у РП. На ово је одбор протестаовао „што у тако важан моменат председник Марковић оставља Групу и с изјавом да ће свим силама радити против наше групе у Руској партији“.⁶

Два дана након овог инцидента, 21. септембра, на седници Одбора Групе, Марковић је отварајући састанак предложио да се Одбор реорганизује у том смислу да се смањи. Одмах затим предложио је себе „као најбољег и најистакнутијег револуционара“, Ференчака и Дробнија, који ће после по својој увиђавности кооптирати једног или два члана Групе у Одбор.⁷

Предлог је усвојен. На први поглед изгледало би да је неспоразум изглађен; Марковићу је поново указано поверење. Међутим, на састанку Одбора од 4. октобра 1918. на дневном реду било је конституисање новог Комитета и подела дужности. Као кандидате за председника Групе Марковић је предложио себе и Вукичевића. Али, гласање је било неповољно по Марковића: није добио ниједан глас, а Вукичевић је са 6 гласова изабран за председника. Тада је на предлог Вукичевића Марковић изабран за потпредседника, а Вукичевић за секретара Групе.⁸

У већ поменутом писму (бр. 18 од 15. X 1918) Федерацији иностраних комунистичких група В. Марковић сам каже да није присуствовао састанку 4. октобра и да је нови Комитет изабран без њега, што је у супротности с напред изнетим.

Пред почетак састанка Комитета 6. октобра Марковић је у име Комесаријата за национална дела, одсека Јужних Словена, „у грубој и самозваној форми“ изјавио да су га Свердлов и Троцки позвали да образују комитет који ће руководити револуцијом целог света. Даље је рекао да је он Свердлову предложио да у Софију, Београд, Загреб и Нови Сад пошаље Кишева, Смилова, Дробнија, Бркића, Михајловића и Вука. На ово су чланови Комитета протестовали, говорећи да Марковић хоће да се реши њему непријатних другова, да на њихова места доведе српске и бугарске офицере. Одмах затим Марковић је демонстративно напустио састанак изјављујући да не признаје нови Комитет. Комитет је нормално наставио рад и усвојио протокол са састанка од 4. октобра 1918.⁹

Из изнетог закључујемо да је Марковић на нормалан начин смењен са положаја председника Групе, изабран је за потпред-

⁶ Записник одборске седнице од 19. IX 1918. На овој седници је закључено да се П. Смилов искључи из Групе и преда Чеки. Архив за раднички покрет у Београду (Даље: АРП), МФ 16/33 (514).

⁷ Записник одборске седнице од 21. IX 1918. АРП, МФ, 16/33 (515—516).

⁸ Протокол са заседања Комитета Југословенске групе од 4. X 1918, коме су присуствовали Марковић, Вукићевић, Матузовић, Дробни, Кишев и Вук (АРП, МФ, 16/33 (518)).

⁹ Протокол са заседања Комитета Југословенске групе коме су присуствовали Вукићевић, Дробни, Матузовић, Марковић, Вук, Кишев и Михајловић АРП, МФ, 16/33 (520—521).

седника, и да је у два наврата демонстративно напустио састанак Комитета Групе изјављујући да не признаје нови Комитет.

На састанку Комитета Групе који је одржан између 6. и 13. октобра 1918. Вукичевић је присутне обавестио да су послати извештај и копије протокола са састанка о инциденту и самозванству Марковића Свердлову и Федерацији иностраних група. У вези са овим Вук је предложио да се Марковић ухапси, али је касније повукао предлог.¹⁰

У вези са напред изнетим занимљив је извештај чланова Југословенске групе РКП(б) о положају унутар Групе (. . .). У извештају стоји да је Марковић говорио диктаторским тоном, да је њега Свердлов питао кога да пошаље у Аустрију и да је он предложио све чланове комитета и на тај начин да је показао да је у његовом интересу да се растера нови Комитет, а сам да са контрареволуционарима диктира Групи и разбацује новац. Затим, даље се каже да је говорио да су Свердлов и Троцки говорили да једино он може бити председник Групе, а ако он не буде да ће Група престати да ради, јер нико у њој није бољшевик — комунист, само он, а сви остали да су мењшевици. На крају, чланови се питају зар то може да се каже за њих, који за собом имају реалан рад за совјетску власт и комунизам.¹¹

На ванредној конференцији чланова Југословенске Групе одржаној 20. октобра 1918¹² у присуству 26 чланова, два делегата Федерације иностраних група и делегата Народног комесаријата за национална дела Товстухе, Марковић је предложио да се на дневни ред стави реорганизација Групе и Комесаријата Јужних Словена. В. Чопић, као председавајући, одговорио му је да тачке 2 и 3 то садрже, а о Комесаријату да се не може ни говорити, јер није ни био организован. Овим је хтио рећи да је Марковић сам био у Комесаријату. А када је Марковић требало да поднесе извештај о своме раду у Комесаријату, он је говорио „само о себи и потреби да се Група раздвоји и о другим неважним стварима који се не тичу тачке 4 дневног реда“.

На истом састанку Вукичевић је оптужио Марковића да је прекршио револуционрану дисциплину и да је самозвано, без знања Групе, сазвао митинг за 21. X. Поводом овога закључено је да Марковић нема право да ради у име Групе.¹³

Представник Народног комесаријата за национална дела Товстуха изјавио је да му је Марковића препоручио, као старог

¹⁰ Протокол са заседања Комитета Југословенске групе коме су присуствовали Вукићевић, Дробни, Магузовић, Михајловић, Кишев и Вук, АРП, 16/33 (524—525).

¹¹ Извештај нема датума и потписа, АРП, МФ, 16/33 (348—351).

¹² Дневни ред био је: 1. Потврђивање протокола прошле конференције, 2. Извештај о раду Комитета, 3. Избор новог Комитета, 4. Извештај о раду Јужнословенског комесаријата за национална дела и 5. Разно, АРП, МФ, 16/33 (231—238).

¹³ Исто.

партијског радника, друг Петаков, и када је он назначен за руководиоца Одсека нико из Групе није протествовао.

Напад на Марковића је настављен. Матузовић је захтевао да се прочита протокол са састанка Комитета од 19. септембра о Смилову и Марковићу. Он оптужује Смилова да је присвојио 25 рубаља које је требало да да Шврљуги за типографију. На крају је изјавио да Марковића више не сматра другом, него издајником. Састанак је потврдио да се Смилон искључи из Групе, и поред великог протевљења Марковића. После свега овога Ференчак је предложио да се Марковић одстрани из Југословенске групе, на шта је овај рекао да њега не могу искључити, јер је он члан руске партије.¹⁴

Међутим, на ванредној конференцији Југословенске групе 5. новембра Марковићу није дозвољено да говори, јер је харангирао против Групе, али је он ипак устао и рекао да у Групи има провокатора. А када је затражено да каже имена, изјавио је да ће то рећи у ЦИК, па је затим напустио седницу. Састанак је нормално наставио рад и на предлог Матузовића Марковић је искључен.¹⁵

Током сукоба, као што смо видели, Марковић се чудно понашао и износио проблематичне констатације које нису могле да му поврате поверење чланства. Тако, на пример, на састанку 21. септембра 1918. он „узима реч и међу осталим говори о 5 милијарди, што их је дала Француска, Енглеска и Америка од којег новца примају и неки чланови наше Групе. Група да се хоће изнутра да сруши“.¹⁶

А на ванредној конференцији 20. октобра 1918. инсистирао је на организацији „Балканске федерације“, да свака нација има своју Групу. Мало потом говорио је да Група као што је Југословенска више не постоји. На ово су се присутни насмејали.¹⁷

О сукобу и искључењу В. Марковића поседујемо и његове две изјаве, и то: од 15. октобра 1918.¹⁸ и 14. јануара 1920.¹⁹ Смисао прве изјаве је познат, али треба додати и то да је Марковић оптужио Вукичевића, Матузовића, Вука, Дробнија и Кишева малтене за атентат. Наиме, он каже да је у његов кабинет 8. октобра 1918. ушло пет поменутих Југословена који су затражили од њега да преда документе Групе, што он није хтео. На ово је Ма-

¹⁴ Протокол ванредне конференције од 20. X 1918, АРП, МФ, 16/33 (526—532).

¹⁵ Протокол ванредне конференције од 5. XI 1918. ЦПАЈМЛ, ф. 549, оп. 6, јед. хр. 1, АРП, МФ 16/33 (544—549). — Матузовић је и писмено формулисао предлог написавши га невештом руком на два листића истргнута из нотеса: „Предлажем да одбор искључи Марковића из нашега комунистичког... уопће као што је показао велику подлост и тамо што је ишао друговима руским и намјесто да нас помогне он је нас овде... у ружио. Сид га било.“ АРП, МФ 16/33 (329—330).

¹⁶ Као нап. 7.

¹⁷ Као нап. 12.

¹⁸ АРП, МФ 16/33 (334—337),

¹⁹ АРП, МФ 16/33 (301—302).

тузовић потегао револвер и уперео га на Марковића, а остала четворица преградила су му излазак из собе. По речима Марковића, Матузовић и други су изјавили су да то све раде у име ЦК, ВЧК, и у име Свердлова и Федерације, а сам Вук да му је рекао да је против њега и Бела Кун. На крају изјаве Марковић тражи да се из партије искључе Година, Вукичевић, Вук и Бркић.

Друга изјава написана је 14. јануара 1920. а упућена у виду жалбе Југословенској групи,²⁰ описује на сличан начин упад Матузовића и др., с тим да је у кабинет дошла милиција која је спречила да га стрељају.

Да ли је Бела Кун био против В. Марковића не знамо, али поседујемо његову изјаву од 2. новембра 1918. коју је послао у ЦКРКП(б). У изјави се каже да је комесар Јужних Словена друг Марковић пред њим изјавио да се у његовој групи налазе „провокатори“ У исто време он никакавих доказа није дао.²¹

Југословенска група обавестила је Федерацију иностраних група писмом од 8. новембра да је на ванредној конференцији 5. новембра ове године закључила да искључи грађанина (не друга, желе да се дистанцирају) Вукашина Марковића из Групе за подла и неоснована иступања против Групе са циљем да је дискредитује код иностраних и руских другова.²²

Федерација иностраних група 31. јануара 1919. обавестила је ЦКРКП(б) да је на свом састанку од 29. јануара 1919. разматрала изјаву грађанина В. Марковича, раније искљученог из Југословенске групе.

У изјави Марковића каже се даље да су у Групи неки чланови шовинисти и контрареволуционари и да њихов рад иде само на руку Антанте. У потврду своје изјаве Марковић је навео брошуру друга Године члана Југословенске групе: „Национализам и интереси пролетаријата“. У циљу проверавања ова брошура је била дата Љубарскоме као незаинтересованом лицу, но он ништа шовинистичко и контрареволуционарно није нашао; напротив, писана је у чистом интернационалистичком духу. Даље се износи да су Макровићеве речи о члановима Југословенске групе проверане и да су лаж и клевете. Зато Федерација, у циљу заштите Федерације и чланова Југословенске групе од будућих лажних клеветничких испада Марковића, моли да се у кратком року обавести ЦК, Народни комесаријат за национална дела, Московски совдеп и Војни округ града Москве, где је Марковић предавач, да Федерација лишава Марковића сваког поверења и моли да се донесу одговарајуће „решителније мери“.²³

²⁰ Жалба В. Марковића разматрана је на састанку Комитета Југословенске групе 17. јануара 1920, те је решено: „1. да ви сагласно вашој изјави чланом Југословенске групе РКП(б) никада и не били 2. што из противне стране сада у Москви никога нема, те ради тога закључено је да је спор немогуће у садање време решити.“ АРП, МФ 16/34 (148).

²¹ АРП, МФ 141/524 (167).

²² АРП МФ, 141/524 (246).

²³ АРП, МФ 141/524 (107).

На основу изложенога видимо да В. Марковић није имао никаква програмска или принципијелна размимоилажења са члановима Југословенске групе, да је на нормалан начин смењен са положаја председника Групе, али он то није прихватио сматрајући да једино он може бити председник, позивајући се на Свердлова и Троцког. Међу члановима Југословенске групе Марковић није имао изразитог појединачног противника. Сасвим је разумљиво што је у својим изјавама и писмима против Вукичевића, јер га је овај наследио, против његове воље, на положају председника Групе. По Марковићевим речима у његов кабинет упали су Вукичевић, Матузовић потегао (револвер), Вук, Дробни и Кишев, а на крају исте изјаве тражи да се искључе из Партије Година, Вукичевић, Вук и Бркић? Он оптужује Годину за шовинизам и контрареволуционарство због брошуре „Национализам и интереси пролетаријата“, а она је од бољшевика Љубарскога оцењена као чисто интернационалистичка.

Федерација иностраних група била је против Марковића, што би било чудно да је спор био око одлажења у домовину на револуционарни рад у ово време оријентације на светску револуцију.

Занимљиво је и иступање Товстухе на конференцији 20. октобра у коме има призвука правдања, када каже да је Марковић био препоручен као стари револуционар, а из Групе се нико није бунио.

Никола Поповић